

Sztraj, Elżbieta

Zebranie Zakładu Historii Organizacji Nauki

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 28/2, 507-509

1983

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

badawczych nad poznaniem Tatr; historię walki o usankcjonowanie prawne zamierzeń ochronnych; historię organizacji badań naukowych na terenie rezerwatów i Parku. W końcowej części swojego wystąpienia autorka omówiła dzieje ustawodawstwa w zakresie ochrony Tatr oraz podstawowe źródła, znajdujące się w Polsce, dotyczące opracowywanego przez nią zagadnienia.

Po wygłoszonym referacie rozwinęła się dyskusja, w której zabrali głos: doc. I. Stasiewicz-Jasiukowa, doc. Z. Wójcik, dr hab. J. Dybiec, dr J. Janko, dr J. Rózewicz, dr R. Ergetowski, mgr W. Grębecka. I. Stasiewicz-Jasiukowa podkreśliła, że w zakresie współpracy polsko-czechosłowackiej nad poznaniem Tatr daje się zauważyć charakterystyczne zjawisko zmiany form tej współpracy — od indywidualnej do instytucjonalnej. Zwróciła również uwagę na ścisłe powiązanie zagadnień ochrony przyrody tatrzańskiej z zagadnieniami gospodarczymi. Dalsza dyskusja skoncentrowała się na problematyce bazy źródłowej do badań nad historią współpracy polsko-czechosłowackiej w zakresie poznania Tatr. Z. Wójcik podkreślił konieczność wykorzystania przy opracowywaniu niniejszego tematu materiału, znajdującego się w Archiwum Ochrony Przyrody w Krakowie. W trakcie dyskusji wskazywano również, że cenne informacje, dotyczące wyżej wymienionej współpracy przed 1914 r., można znaleźć w sprawozdaniach sejmowych z tego okresu oraz w załącznikach do sprawozdań.

Na posiedzeniu, które miało wyraźnie roboczy charakter, skonkretyzowano i uściślono dalszy plan badań nad dziejami polsko-czechosłowackiej współpracy naukowej.

Adam Matuszewski

(Warszawa)

ZEBRANIE ZAKŁADU HISTORII ORGANIZACJI NAUKI

W dniu 10 grudnia 1982 r. odbyło się zebranie, na którym dr Piotr Hübner przedstawił referat *Kształtowanie modelu Polskiej Akademii Nauk w latach 1945—1953*. Zasadniczym zagadnieniem referatu było ukazanie kształtowania się koncepcji modelu organizacji nauki w nowych warunkach politycznych i społeczno-ustrojowych państwa. Istniejący bowiem dotąd, odrestaurowany po wojnie, system organizacji nauki miał charakter wyłącznie społeczny. Był on nie do pogodzenia z zaistniałymi warunkami, których charakterystyczną cechą stanowiła dążność do „upaństwowienia nauki”. Omawiając koncepcje organizacji nauki, autor referatu wyróżnił dwa okresy, w których się one kształtowały. Pierwszy od 1945 do 1948 r., kiedy to zarysowała się w polityce tendencja „własnej drogi do socjalizmu”, a wraz z nią przeżyła koncepcja rozwiązania pośredniego między społecznym a państwowym modelem organizacji nauki. Wyrazem jej były między innymi propozycje przebudowy PAU w Państwowe Towarzystwo Naukowe, czy też stanowisko PPS, która przewidywała powołanie Kongresu, czyli ciała będącego czymś w rodzaju „parlamentu nauki”.

Interesujące jest, zdaniem referenta, że PPR w tym czasie nie przedstawiła swojej koncepcji modelu organizacyjnego nauki. Drugi okres rozpoczyna się, według autora, od zjazdu zjednoczeniowego PPR i PPS w 1948 r. Od tej chwili aktywizuje się Ministerstwo Oświaty, wysuwając własne projekty przyszłej organizacji nauki. Charakterystyczną ich cechą jest jednak wysoki stopień biurokratyzacji. Następnie decydującą rolę w polityce naukowej państwa zaczyna odgrywać Wydział Nauki przy KC PZPR. Od tego momentu zwyciężyła koncepcja centralistycznego modelu organizacji nauki, w której planowanie miało być formą sterowania i kontroli przez państwo. Modelem, który posłużył za wzór, był istnie-

jący wówczas system organizacji nauki w ZSRR. Przy kopiowaniu tego modelu zastosowano więc, zdaniem referenta, metodę ahistoryczną, nie liczącą się z istniejącymi realiami polskimi, które były zbliżone do warunków Rosji Radzieckiej po rewolucji październikowej. Nie skorzystano z możliwości kopiowania genetycznego — czyli odtwarzającego pewne procesy na drodze do ukształtowania się ostatecznego modelu organizacyjnego. Kopiowanie genetyczne pozwoliłoby uniknąć gwałtownych wstrząsów, które zawsze ujemnie wpływają na rozwój nauki. W nowym modelu organizacyjnym nauki naczelną rolę miała odgrywać instytucja polityczna w znaczeniu państwowym i ideologicznym. W związku z tym wszelkie społeczne towarzystwa specjalistyczne miały ograniczyć swoją działalność do popularyzacji wiedzy. Pierwszy Kongres Nauki Polskiej stał się etapem pośrednim na drodze do realizacji koncepcji partyjno-rządowych. W wyniku obrad Kongresu powołano Polską Akademię Nauk. Ciała kierownicze Kongresu stały się załącznikiem władz PAN. W ten sposób powstała instytucja będąca kierowniczym organem nauki, której istotę władzy stanowiła administracja, PAN bowiem miała być sterowana na wzór ministerstwa. Jednocześnie miała to być instytucja upolityczniona, co osiągnięto poprzez wprowadzenie w jej skład dużej liczby członków partii. Działania te odbiły się na pracach instytutów podległych PAN, których pierwsze zadania miały charakter raczej polityczny niż badawczy. Zmiany w sposobie sterowania PAN miał, zdaniem referenta, przynieść dopiero koniec lat pięćdziesiątych.

Po referacie nastąpiła żywa dyskusja. Jako pierwsza zabrała głos doc. J. Żurawicka, która zwróciła uwagę na pewne uproszczenia, które, jej zdaniem, wkładły się do referatu. J. Żurawicka stwierdziła, że referent — omawiając sytuację nauki po 1948 r. — niepotrzebnie rozgraniczył propozycje dotyczące organizacji nauki wysunięte przez Ministerstwo Oświaty od powstałych w Wydziale Nauki przy KC PZPR. Jej zdaniem, Ministerstwo nie podejmowało żadnych decyzji bez zgody Wydziału, samodzielnie zaś inicjatywy, które wyszły ze sfer administracji, miały charakter wyłącznie taktyczny. Doc. Żurawicka stwierdziła, iż błędem było powołanie instytucji tak zbiurokratyzowanej jak PAN, podkreśliła jednocześnie fakt współpracy wielu wybitnych ludzi nauki z władzami partyjno-rządowymi i ich wpływ na taki właśnie organizacyjny model nauki. Nie zgodziła się z tezą referenta odnośnie ograniczenia przez władze możliwości działania towarzystw specjalistycznych.

Dr Z. Tokarska, zabierając głos, podkreśliła, że zagadnienia organizacji nauki w PRL należy rozpatrywać w kontekście całokształtu polityki PZPR, dążącej do przebudowy ustroju. Podkreśliła, podobnie jak referent i doc. Żurawicka, fakt nadmiernej biurokratyzacji PAN, wynikający — jej zdaniem — zarówno z postaw ludzi nauki zajętych własną pracą badawczą, jak i z niekompetencji aparatu administracyjnego powołanego do obsługi instytucji.

Dr W. Rolbiecki zgodził się z doc. Żurawicką, iż wybitni profesorowie mieli wpływ na ostateczny charakter PAN. Odnośnie zaś towarzystw naukowych zwrócił jej uwagę, że ograniczenie subwencji rządowych uniemożliwiło im kontynuowanie badań naukowych. Dr Rolbiecki zwrócił uwagę referentowi, że co prawda PPR rzeczywiście nie miała w pierwszym okresie oficjalnego programu odnośnie organizacji nauki, to należałoby jednak zwrócić uwagę na poglądy J. Bermana, który reprezentował stanowisko partii.

Dr. E. Tomaszewski wskazał referentowi na fakt, że planowanie nie musi oznaczać sterowania nauką, jak to miało miejsce w przypadku PAN. Planowanie, mimo swoich wad, jest cechą nowoczesnej organizacji nauki. Powracając do sprawy zbiurokratyzowania PAN podkreślił, podobnie jak dr Tokarska, brak wykwalifikowanych kadr w administracji.

Na zakończenie dr Hübner podziękował za dyskusję, która uzupełniła znacznie jego referat oraz poszerzyła zakres problemów badawczych. Odpowiadając doc. Zurawickiej stwierdził, że przez ukazanie działalności Ministerstwa Oświaty pragnął zwrócić uwagę na duże możliwości decyzyjne aparatu administracyjnego, mimo iż główne decyzje zapadały w naczelnych organach partii.

Elżbieta Sztraj
(Warszawa)

Z KRAJU

SESJA JUBILEUSZOWA POLSKIEGO TOWARZYSTWA PRZYJACIÓŁ NAUK O ZIEMI

Polskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk o Ziemi jest spadkobiercą powstałego w 1932 r. Towarzystwa Muzeum Ziemi w Warszawie. Stowarzyszenie to podjęło z powodzeniem w 1946 r. zorganizowanie placówki zwanej dziś Muzeum Ziemi (upaństwowionej w 1948 r.). Towarzystwo zmieniło swęj działalność w 1948 r.; w 1957 r. reaktywowało się pod nazwą Polskiego Towarzystwa Miłośników Nauk o Ziemi, a w 1972 r. przybrało ostatecznie dzisiejszą nazwę. Organizując zjazd jubileuszowy starano się zarazem uczcić trzy rocznice: 50-lecie powstania pierwszej organizacji, 25-lecie rejestracji drugiej oraz 10-lecie ostatniej. Zwołując w dniach 15—16 XI 1982 r. w Jachrance pod Warszawą I Zjazd Naukowy Polskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk o Ziemi (PTPNoZ) nadano mu przede wszystkim charakter naukowej sesji o historycznym profilu. Interesowano się osiągnięciami dwóch poprzednich organizacji, ale główny nacisk położono na dorobek Towarzystwa w ostatnich dziesięciu latach. Materiał ten miał w założeniu służyć wypracowaniu założeń optymalnego rozwoju stowarzyszenia i najbliższej przyszłości.

Przed sesją zgromadzono wiele materiału, dotyczącego historii trzech pokrewnych organizacji oraz aktualnie opracowywanych tematów badawczych przez członków poszczególnych oddziałów przyrodniczych. Z materiałów tych powstała obszerna książka *Zarys dziejów polskich towarzystw przyjaciół nauk o Ziemi w latach 1932—1981* oraz tom referatów pn. *I Zjazd Naukowy Polskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk o Ziemi*. Obydwie pozycje otrzymali uczestnicy sesji. Dało to podstawę referentom i dyskutantom do pogłębionej analizy osiągnięć i kierunków obecnej pracy Towarzystwa. Przed konferencją wybito także medal 50-lecia społecznego ruchu popularyzacji nauk o Ziemi, który podczas obrad został wręczony szczególnie zasłużonym członkom trzech wymienionych wyżej organizacji, a także pewnym instytucjom zajmującym się popularyzacją nauk geologicznych (Muzeum Ziemi PAN, Ośrodek Wrocławski TV).

Zorganizowano dwie sesje: historyczną i referatów generalnych. W pierwszej doc. Janusz Zurek, prezes PTPNoZ, omówił działalność naukową stowarzyszenia, a doc. Zbigniew Wójcik dzieje społecznego ruchu popularyzacji nauk o Ziemi. Podczas drugiej sesji przedstawiono referaty: prof. Stefan Kozłowski — *Ochrona i dokumentacja przyrody w pracach PTPNoZ. Problemy ochrony Tatr*; doc. Michał Sachanbiński — *Problemy amatorskiego zbieractwa i kolekcjonerstwa minerałów, skał i skamieniałości*; dr Władysław Borowiec i dr Jerzy Grodzicki — *Kras i speleologia w pracach PTPNoZ*; dr Andrzej Paulo — *Badania naukowe z wypraw wysokogórskich i polarnych*; doc. Leon Kozacki — *Wpływ działalności gospodarczej na środowisko przyrodnicze w pracach PTPNoZ*.